

PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2006 GRUODŽIO 9 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr.237 (44)

JURGIUI JANKUI - 100

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

„Mano gyvenimas toks paprastas...”

Taip laiške Antanui Vaičiulaičiui rašė Jurgis Jankus. Šie du, vieni iš žymiausių XX amžiaus išeivių rašytojų, didesnę gyvenimo dalį praleido JAV, kūrė, rašė, bet mintimis gyveno Lietuvoje. Abiejų menininkų kultūrinė literatūrinė medžiaga saugoma Maironio lietuvių literatūros muziejuje (toliau – MLLM) Kaune. Šiais metais buvo minimi jų 100-čiai. MLLM gražiai paminėjo jubiliejus – parengtos parodos, šventiniai minėjimai, paskaitos. Dar šiais metais iš spaustuovės išeis muziejininkės Daivos Bumblauskaitės parengtas archyvinis leidinukas, skirtas J. Jankui.

Rašytojo archyvinė medžiaga tvarkoma, tyrinėjama. Šio straipsnio autorė, MLLM išeivių skyriaus vedėja, ne kartą bendravo su rašytoju, lankydama jį Virginija valstijoje, bei Ocean City, kur jis praleido paskutinius gyvenimo metus. Gauta puiki medžiaga, kurios dėka ir parengė rašytojo 100-osioms gimimo metinėms parodą „Mano gyvenimas toks paprastas...” Lankytojams pateikta archyvinė medžiaga (dokumentai, fotonuotraukos, rankraščiai, laiškai, knygos, spaudiniai, asmeniniai daiktai) iš J. Jankaus, A. Vaičiulaičio, S. Santvaro, A. Kniūkštos ir kt. rašytojų bei kultūros veikėjų rinkinių, esančių MLLM. Eksponuojama nauja, unikali medžiaga, gauta iš paties rašytojo bei jo marčios Danutės. Pirmą kartą eksponuojamos J. Jankaus padarytos prieškario Lietuvoje menines fotonuotraukos iš kelionių po įvairius Lietuvos miestus, dailininkų J. Steponavičiaus ir J. Soikonio, sukurti Vokietijoje, DP stovykloje, rašytojo portretai, jo paties asmeniniai daiktai – fotoaparatas, piniginė, akiniai ir kt. Eksponuojamos

Rašytojas Jurgis Jankus

Jis niekad nebuvo „jaunas rašytojas”,
bet iš karto rašytojas – rimtas, solidus, patikimas

ne tik J. Jankaus knygos, išleistos Lietuvoje, Vokietijoje, Amerikoje, Anglijoje, bet ir gausybė rankraščių, juodraščių, kurie atskleidžia kūrybinio proceso vyksmą. Archyvinė medžiaga tampa neįsėmiamu šaltiniu kūrėjo gyvenimui pažinti.

Nors laiške savo draugui A. Vaičiulaičiui J. Jankus rašė, kad „Mano gyvenimas toks paprastas...”, tačiau, pasklaidžius dokumentus, laiškus, rankraščius, galime įsitikinti, kad už šių žodžių slepiasi talentingo mokytojo, kūrybingo rašytojo nepaprastas gyvenimas. Žvilgtelkime į jį iš arčiau.

Kaip ir daugelio išeivių rašytojų, taip ir Jurgio Jankaus, gyvenimą būtų galima suskirstyti į tris laikotarpius: nuo gimimo (1906 m.) iki 1944 m. Lietuvoje; 1944-1950 m. Vokietijoje; nuo 1950 iki 2002 m. Amerikoje. Kiekvienas gyvenimo laikotarpis kitoks – turi savo turinį: spalvą, nuotakas, kūrybinius laimėjimus.

Jurgis Jankus gimė 1906 m. liepos 27 d. Biliūnų kaime, Radviliškio rajone. Mokėsi Šeduvos gimnazijoje, vėliau – Kėdainių ir Šiaulių mokytojų seminarijose.

„<...> Nežinau, ką galvojo tėvai (jie apie tai

visiškai nešneko), nežinau, ką galvojo kaimynai, kad skurdenų vaikas užsigeidė mokyti, lyg tėvai dvarą valdytų, bet aš krapščiausi. Negalėčiau net pasakyti kaip, bet krapščiausi. <...> Buvo ne-

Nukelta | 2 psl.

Maironio lietuvių literatūros muziejus
(Rotušės a. 13)

Nuotrauka Vytauto Maželio

JURGIUI JANKUI – 100

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

Jurgiui Jankui – 100 • Apie nacionalinio teatro sodą • Dėl Andriaus Surgailio medinio Vilniaus • O apie save – nei žodžio • Eilėraščiai – Irena Norkaitytė-Gelažienė • Prigludusi prie atminties • Dar viena opera lietuviškomis temomis • Sužibės visos žvaigždės padangėj...

Jankus

Atkelta iš 1 psl.

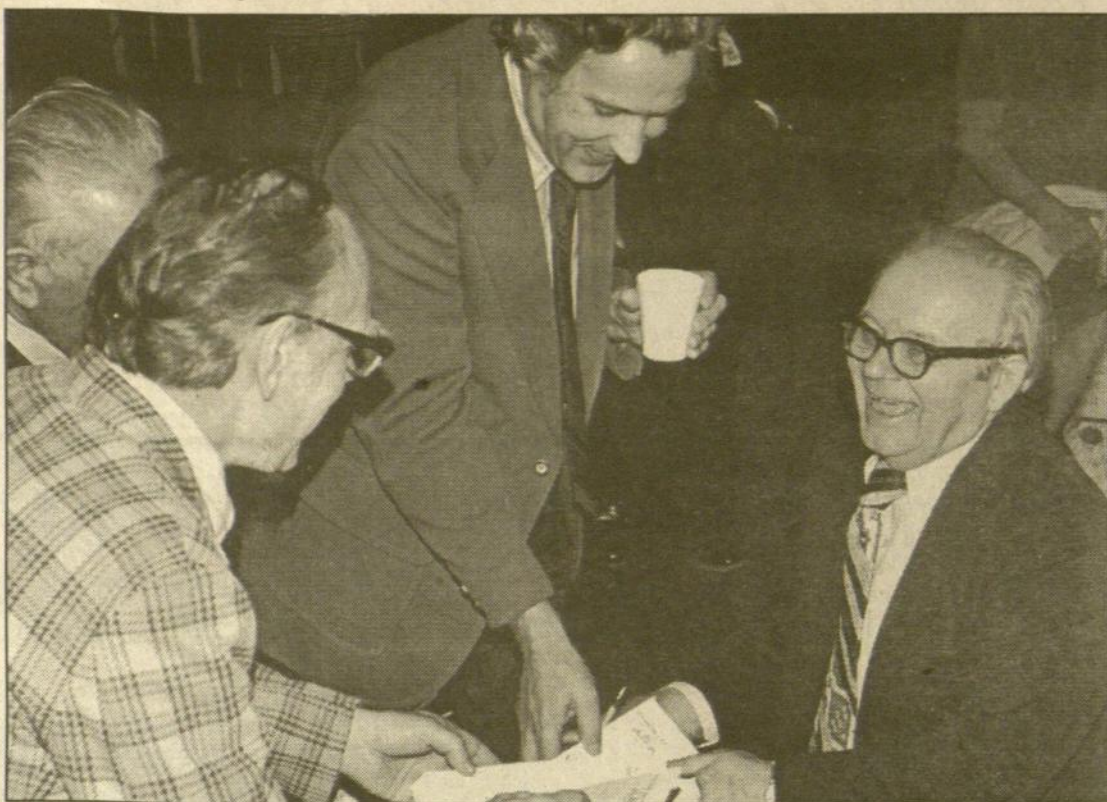
lengvų dienų. Reikėjo pabūti ir nevalgiusiam, reikėjo ir bepadžiais batais per žiemos šlapdribas pa vaikščioti, bet tie visi nelengvumai buvo labai toli, beveik neįjuntami, nes galvoje buvo kiti, labai švieži pasaulio kultūros lobynai, — taip rašė J. Jankus savo atsiminimuose apie troškimą siekti mokslo. Lietuvos universitete studijavo germanistiką ir pedagogiką, tačiau sunki finansinė padėtis privertė mokslus nutraukti.

Pasirinkęs mokytojo profesiją, dirbo įvairiose Lietuvos miestelių mokyklose pradinių klasių mokytoju. Daugiau nei dešimt metų mokė vaikus ne tik rašymo, skaitymo, bet ir gyvenimo pažinimo meno. Su savo auklėtiniais išvažinėjo ir pėsti išvaikščiojo gražiausias Lietuvos vietas. Įamžino tuos vaizdus fotonuotraukose. Buvo aktyvus visuomeninėje veikloje, daug reikšmės teikė mokytojo profesijai. 1932 m. žurnale *Lietuvos mokykla* rašė apie mokytojo misiją: „Mažų tautų egzistencijos pagrindas – apsišvietimas. Šviesti tautą gali žmonės tik patys apsišvietę. Krašto vadovybei laikas pasirūpinti griežta mokytojų atranka, pašalinti menkų gabumų žmones ir savo darbui neatsidėjusius, o vertiems krašto švietėjams sudaryti tokias darbo sąlygas, kad ir patys galėtų ruošti savo misijai, nes mūsų mokytojas dar toli nuo paskyrimo“. Rašydamas apie mokyklų pertvarkymą ir programų pakeitimą, jis rūpinosi mokyklų modernizavimu, vaikų religiniu, doriniu, tautiniu, pilietiniu auklėjimu. „Mokytojo darbas — kūrybos darbas, todėl reikalauja daug energijos ir jaukumo“, — rašė jis.

J. Jankus turėjo pašaukimą mokytojo profesijai, dirbo su begaline meile ir atsidavimu. Tačiau ne mažesnis, o gal net ir didesnis, pašaukimas buvo lietuvių kalba ir literatūra. Atsiminimuose rašė, kad „labiausiai mėgstu prozą, publicistiką, lietuvių kalbą, matematiką, visuomeninį veikimą“.

Pirmąjį savo prozos kūrinėlį išspausdino 1923 m. *Trimito* žurnale. O viena apysakaitė, išspausdinta Kazio Binkio redaguojamame žurnale *Mūsų dienos*, sulaukė pagyrimo. Redaktorius negailėjo pamokymų jaunam gimnazistui: „Rašai gerai, naujai, spalvingai, tik nenuimk visą laiką sunkiąją artileriją. Ja tik žmonėms ausis užtrenkusi, ir jie nieko nebeišgirs, ką nori pasakyti, o, atrodo, kad ne tik nori, bet ir turi ką pasakyti. Sunkiąją artileriją palik tiems, kurie daugiau nieko ir negali“. Šie žodžiai giliai įkrito jaunuoliui į širdį ir jis visą gyvenimą ieškojo lengvo, „stiklinio“, perregimo sakinio, suprantamo paprastiems žmonėms.

J. Jankus redagavo ateitininkų žurnalą, bendradarbiavo *XX amžiuje*, *Dienovidyje*, *Židinyje*,

Jurgis Jankus (sėdi iš dešinės) visuomet pasižymėjo humoro jausmu ir sugebėjimu bendrauti su žmonėmis.

1978 m. Algimanto Kezio nuotr.

Naujojoje romuvoje, Žiburėlyje. Rašė ir spausdino noveles, apsakymus, kūrė pasakas vaikams, spausdino vertimus iš vokiečių kalbos.

Studijos Mokytojų seminarijoje ir mokytojų vimo laikai paliko ryškius pėdsakus jo gyvenime ir davė medžiagos pirmiesiems Jankaus romanams iš ciklo *Mokytojo palikimas* — *Egzaminai* ir *Be krantų*. Abu išėjo 1938 metais. Šis reikšmingas debiutas pelnė jam rašytojo šlovę. Vincas Mykolaitis – Putinas, aptardamas *Lietuvos aide* 1938 m. išleistus romanus, pabrėžė, kad „Jankus rašo lengvai, impresionistiškai, hamsuniškai“.

Kiek vėliau svarų žodį apie J. Jankaus kūrybą tarė žymus literatūros kritikas A. Nyka – Niliūnas: „J. Jankus atėjo į literatūrą kukliai, be įprastinės Lietuvoje ideologinių grupių pagalbos, be triukšmo, iš dar kuklesnės pradžios mokytojo profesijos. Nesijungė prie jokių sąjūdžių, neskelbė jokių naujų teorijų ar idėjų, nenešiojo niekieno uniformos, nebاندė išganyti pasaulio, bet rašė ir spausdino. Jis niekad nebuvo 'jaunas rašytojas', bet iš karto rašytojas – rimtas, solidus, patikimas“. Sekant J. Jankaus gyvenimo keliais, galime įsitikinti, kad jis išties nesišliejo prie jokių partijų, kukliai gyveno, rūpinosi gausia šeima (keturi vaikai) dirbo, nuolat ieškodamas laiko ramiam kūrybiniam darbui.

Atvykęs į Kauną, J. Jankus dirbo Kauno savi-

valdybėje referentu kultūros reikalams, talkino Valstybės teatre, rašė kūrinius scenai — jo pjesė *Sūnūs* buvo įtraukęs savo repertuaran Kauno Valstybės teatras, o dramą *Audronė* — Jaunimo teatras. 1942 metais jam paskirta *Žiburėlio* žurnalo premija už apysaką *Ventautų berniukai*. Gyvendamas Kaune, parašė savo trečiąjį romaną iš ciklo *Mokytojo palikimas*, pavadintą *Jeronimas* (paties rašytojo teigimu, jis buvo baigtas, tačiau dingo karo audrose).

J. Jankų, kaip ir kitus nepriklausomos Lietuvos inteligentus, šviesuolius palietė skausmingi istoriniai įvykiai. Jie tapo naujosios valdžios persekiojimo objektais. 1944 m. artėjanti bolševikų okupacija išvarė iš tėvynės. Apsisprendimas buvo skausmingas, tačiau noras išgelbėti šeimą, likti pačiam gyvam ir laisvam paskatino trauktis į nežinią. Pavyzdžiui tapo jau pasitraukę į Vokietiją jo artimi draugai — S. Santvaro ir S. Žobarsko šeimos. Laiške S. Santvarui iš Berlin — Spandau 1944 m. gruodžio 4 d. rašo: „Skardenuos. Skridai ir nuskridai, o aš varomasėjau ir pavyti negalėjau spėti. Į Jurbarką vis dėlto atvažiavau. Atvažiavau rugpjūčio mėnesį 1 dieną, bet Jūsų čia jau nebebuvo. Čia paskum išsilaikėm ligi paskutinio sekmadienio, ligi spalio 8 d. O tą dieną turėjom išeiti, nes anie šėtonai jau į Klišius buvo atlindę. Prieš galą gyvenom pas Nazninskius, Kalnėnuose. Jie

Nukelta į 8 psl.

„Kas yra už horizonto ribos?“ — buvo nenugalimas rašyt. Jurgio Jankaus (kairėje) noras patirti, pamatyti, sužinoti. Jis čia, seniai labai seniai, su Antanu Giedraičiu Maironio parke, Worcester, MA.

Apie nacionalinio teatro sodą

Pokalbis su režisierium, dramaturgu Vytautu V. Landsbergiu

— Pirmajame nacionalinės dramaturgijos festivalyje „Versmė2006“ gavote apdovanojimą už spektaklį vaikams „Pelytė Zita“. Ką jums reiškia, ar galėtų reikšti, šis apdovanojimas?

— Duoda apdovanojimą – imk, muša – bėk. O jei rimtai – tai labai apsidžiaugiau, kad spektaklis vaikams gali lygiom teisėm konkuruoti ir būti vertinamas, kaip ir spektakliai suaugusiems. Kartais atrodydavo, kad menas vaikams šioje šalyje dažnokai nurašomas į nevisavertės „chaltūros“ žanrą, kuriuo rimti režisieriai net rankų nesitėpa. O kritikai kitąsyk irgi neturi didesnio noro tai pastebėti. Išskyrus tuos, kurie patys turi vaikų ir sugeba į procesą pažvelgti geranoriškai suinteresuoto kritiko akimis. Malonus tokios kritikės – mamos pavyzdys – Rūta Oginskaitė.

— Daugelis garsių kritikų su neslepiama ironija atvirai reiškė skeptišką požiūrį į nacionalinės dramaturgijos festivalį ir apskritai į nacionalinę dramaturgiją. Jūs, ne tik režisierius, bet ir dramaturgas, kaip manote – kodėl?

— Sunku man, kaip festivalio dalyviui, vertinti kritikus. Pusiaus juokais sakau, kad kritikus galima skirstyti į sodininkus ir giltines. Sodininkas eina atsargiai per daržą, paravi, palaisto, nes jam rūpi geras derlius. O giltinė – tai toks nelaimingas sutvėrimas, kuris eina su dalgele ir nori pademonstruoti savo stiprumą – žiūrėkit, aš galiu visus nepatikusius nušienauti. Tai tokia sovietinės armijos santykių atmaina, kai naujokai ar silpniesni būdavo mušami ir prievartaujami. Giltinė nėra kūrėja. O sodininkas – kūrėjas, gal tiksliau – kūrėjo bendraautorius.

Daug puikių teatro ir kino kritikų – sodininkų sutikau studijuodamas Gruzijoje, kur šiek tiek kitokios meno dauginimo tradicijos... Beje, sodininkas nebūtinai tik glosto, jis ir paravi piktžoles, ir sukasa lysves, bet svarbiausia – sodininkus palaisto. Ir pagrindinis jo džiaugsmo šypsnyks rudenį – pasižiūrėkit, koks mūsų sodas! O jei pasitaiko blogesni metai, jis su rūpesčiu tręšia, daigina kitų metų derlių. Jis yra betarpiškas dalyvis, o ne atsainus, ironiškas stebėtojas.

Giltinės nušienauta pieva irgi, be abejo, atželia, gal net stipresnė, tik joje lieka mažiau meilės, pasitikėjimo, daugiau ironijos, sarkazmo ir proto. Ir baimės, kad vėl ateis dalgiuotoji...

Ačiū Dievui, kad nacionalinės dramaturgijos karavanas važiuoja savaime, o lojančiųjų visada turi būti. Tik norėčiau pastebėti, kad tokių kritikų teatre ir kine nėra dauguma. Tik vienetai.

Mūsų kultūra šiais laikais pasižymi pernelyg dideliu kritiškumu. Bet kai suvoki, kad kritikai irgi žmonės, kad jie irgi turi daug asmeninių šeimyninių problemų, nerealizuotų kūrybinių sumanymų, dvasinio nuovargio, imi ir juos suprati, užjausti.

— Klausant tų pačių kritikų pasisakymų, turbūt ne vienam kilo mintis, „o gal iš vis nereikia tokių festivalių, sutraukiančių į vieną vietą ne tik beveik visus Lietuvos teatrus, bet ir didžiąją dalį dabar kuriamos dramaturgijos“. Jūsų manymu, ar tokie renginiai yra reikalingi?

— Pagrindinis vertintojas yra žiūrovas – jų buvo pilnos salės, jie džiaugėsi ir festivalį priėmė su savotiška tautine savigarpa. O kritikai? Prisi pažinsiu, po komisijos pirmininkės kalbos ir man buvo kilusi tokia mintis, ką mes čia veikiam? Kai visas organizatorių ir kūrėjų darbas vienu arogantišku mostu buvo nurašytas į „mėgėjus“, apgailestaujant, kad nedalyvavo „gerieji“ kūrėjai, tik kažkokie Giniotis, Padegimas ir kiti „atliekos"... Tokia takoskyra, teatro kūrėjų skirstymas į teatro „elitą ir runkelius“, yra visiškai nereikalingas, nekūrybiškas. Aš nemanau, kad viskas festivalyje žibėjo, tačiau tokios paniekos jis tikrai nebuvo vertas.

Kino režisierius K. Zanussi yra pasakęs, kad, stojant prie (filmo, spektaklio) starto linijos, tavo nuopelnai nebeturi jokios reikšmės – kiekvienas

naujas darbas yra naujas ir prasideda nuo nulio. Jokie praeities laurai neduoda garantijų, kad vėl laimėsi. Ir pirmokas, ir profesorius turi tas pačias galimybes.

Manau, kad „Versmė“ festivalio apibendrinime labai trūko geros valios, pasidžiaugimo, padėkos organizatoriams ir tiems, kurie dar bando kažką daryti valstybinės dramaturgijos dirvose. Tai, kad scenoje buvo pastatyti J. Glinkio, R. Granauko veikalai, V. Mačernio poezija, yra geriau, nei jie būtų neišvydę scenos. Galų gale, naudingas pats procesas – juk iš klaidų mokomės, bręstame. Negali iš karto viskas būti labai sėkminga, duobių pasitaiko ir „didelių“ režisierių darbuose.

O tokie festivaliai yra būtini, tik taip gali užaugti geros kokybės nacionalinė drama. Gal ir teatro kritika po tokių festivalių, padiskutavimų gali užteletti žmogiškumo link, tapti partneriu, bičiuliu?

— „Kalėdų bobutės pasakos“ sugrįžimas į Keistuolių teatro sceną. Koks jis bus, ar labai pasikeitęs nuo 2000 metų debiuto, kieno inspiruotas, ir ko gali tikėtis mažieji žiūrovai?

— Spektaklis buvo epizodiškai vaidintas tik du sezonus – 2000-2001 metų kalėdiniais laikotarpiais, tad jis dar nėra „išžaistas“ ir atsibodęs. Juolab, kad per tuos ketverius metus užaugo nauja karta, kuriems tai bus nauja. Ir, tikiuosi, mažiesiems žiūrovams patiks pakeliauti po Evangelijos tiesas su kupranugariu, asiliuku, šuniuku, avyte...

Atnaujinti „Kalėdų bobutę“ pageidavo patys Keistuoliai ir aš tam nesipriešinau. Man atrodo, kad šis spektaklis kiekvienom kalėdoms gali būti nukeliamas „nuo lentynos“...

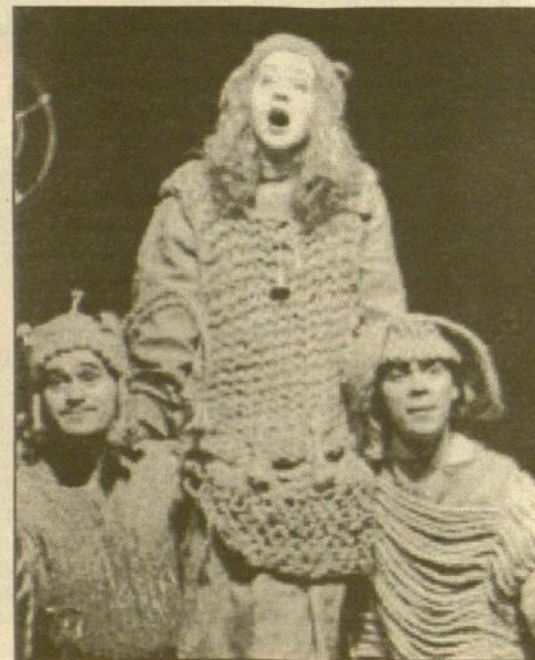
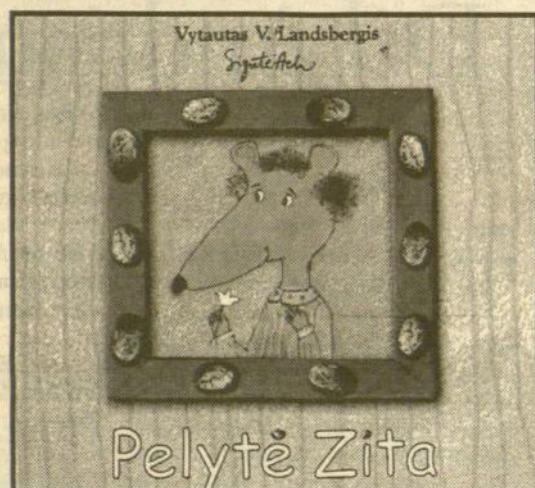
— Ir, žinoma, kaip gi be klausimų apie tai, kas bus. Kokie ateities planeliai, susiję su Keistuoliais? Jeigu jų yra ir jeigu, žinoma, nebaugu išduoti...

— Keistuoliai man visada labai patiko ir patinka. Tai šviesus, „nemarazmuojantis“ teatras, žinantis ko nori, teatras gerbiantis savo profesiją ir mėgstantis žaisti. Su jais sieju daug projektų, bet egzistuoja vienas prietaras – jei nori, kad nepasisiektų, tai papasakok, ką planuoji, ir kūrybinė energija bus realizuota, nebereiks nė spektaklio. Galiu pasakyti tiek, kad ateinančiais metais ketinčiau porą spektaklių režisuoti Keistuolių scenoje, betgi Dievas kartais iš žmogaus planų labai gardžiai pasijuokia...

Kalbėjosi Jūratė Čerskutė

Vytautas V. Landsbergis

Keistuolių teatras vaidina: „Pelytė Zita“ ir „Kalėdų bobutės pasakos“.

Namas Žvėryne.

Namas senamiestyje.

Dėl Andriaus Surgailio medinio Vilniaus

RIČARDAS ŠILEIKA

Tą pačią dieną Vilniaus mokytojų namų galerijoje „Koridorius“ atidaryta fotografo Andriaus Surgailio šimto fotografijos darbų paroda „Nykstantis medinis Vilnius“ ir tą pačią dieną pristatytas leidyklos „Versus aureus“ išleistas to paties autoriaus albumas *Medinis Vilnius*. Albume pateikiama pora šimtų vaizdų, bet nė viena fotografija nekartoja parodos. Įvadą albumui parašė menotyrininkė Laima Laučkaitė. Šis projektas yra tęstinis. Pagal fotografo eksponuojamus darbus, Jūratės Stauskaitės vadovaujami „Vai-

kų ir jaunimo meno galerijos“ mokiniai piešia, tapo, interpretuoja. Ta ne eiline proga klausinėjamas pats fotografas, Vilniaus dailės akademijos Fotografijos ir meno medijos katedros dėstytojas Andrius Surgailis.

— Kaip išsivystė mintis fotografuoti Vilniaus medinę architektūrą ir išleisti knygą?

— Gal ta sėkla buvo pasėta, kai mane mama vedžiojo po Vilnių ir jo apylinkes, gal kai aš mokiausi M. K. Čiurlionio menų gimnazijoje, gal kai ėmiau fotografuoti dailės paveldą. Viskas po truputį susidėjo. O kai susidūriau su „Versus aureus“ leidykla ir pasiūliau to-

kią idėją, ji iškart mane palaikė, rado rėmėjų šiam dalykui įgyvendinti. Projektas buvo vykdomas dvejus metus – 2005 ir 2006 metais. Tai buvo albumo sukūrimas, kuris vėliau turėjo peraugti į fotografijų parodą Vilniaus mokytojų namuose.

— Esi grynas vilnietis, nors porą dešimtmečių gyveni Utenoje, beje, irgi medinėje senelių gryčioje. Taigi Tau kultūros paveldas yra gyva gysla.

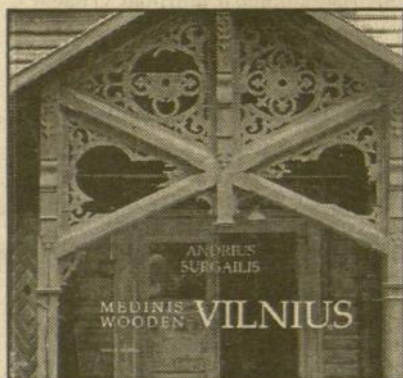
— Be abejo, kai žmogus gyvena toje terpeje, kas dieną su tuo susiduri, tai neišvengiamai būna sąlygoja ir veiksmus. Tai yra jauti tą pulsą, jauti medžio kvėpavimą skirtingais metų laikais, jauti medžio pokyčius per dešimtmečius, jauti medinio Vilniaus kitimą, galų gale nykimą ar naikinimą. Man, kaip kūrybos žmogui, tas negali nepastebimai praslinkti pro akis, juo labiau pro rankas. Turi kažką daryti, o kadangi nesu turtingas verslininkas ar paveldėjęs turtų, tai turiu tik savo rankas ir akis. Tai yra šiuo atveju fotografija, ir ja galiu prisidėti prie šito paveldo išsaugojimo. O tas paveldas yra labai vertingas.

— Ar šis projektas Tau pačiam buvo labiau meno reikalas, ar labiau fotofiksacija, liudijanti aktualiją?

— Nuo 1969 metais fotografo Algimanto Kunčiaus albumo *Senoji Vilniaus vaizdai* pasirodymo ligi šiolei nebuvo nespaltotos fotografijos albumo apie Vilnių. Tad pribrendo tokį albumą vilniečiams ir miesto svečiams turėti. Vien subjektyvių pastebėjimų man buvo maža. Tas projektas turėjo apimti ir dokumentinį klodą. Bet kadangi tai nėra architektų studija apie devyniolikto ir dvidešimto amžiaus stalių ir dailidžių darbą, ar to meto vidaus ir išorės architektūrinių erdvių ypatumus, tai jis apėmė ir tam tikrą auklėjamąjį momentą. Knygoje šalia kiekvienos fotografijos pateikti objektų adresai, todėl kiekvienas susidomėjęs gali pats nueiti ir apžiūrėti medinius pastatus.

— Kokie Vilniaus centro rajonai ar nuošalesnės apylinkės turi originalią medinę architektūrą?

— Pačioj pradžioj medinis Vilnius

Albumo viršelis.

Fotografas Andrius Surgailis

plėtėsi nuo Žvėryno. Ten gražiame pušyne, prie upės slėnio buvo statomos pasiturinčiųjų vilos, kuriose buvo gyvenama kiaušius metus, veisiami vaismedynai ir gėlynai. Po Žvėryno sektų labiau kaimiškas rajonas — Šnipiškės. Tas rajonas dar kol kas nėra visiškai išgrautas, turi be galo gražių medinės architektūros pavyzdžių, bet ten jau vyrauja ne vilos ir sodai, o gyvenamieji namai su daržais. Ir net šiandien vidury miesto, šalia dangoraižių, galima atrasti namelių su keliomis lysvėmis daržovių. Visai kitokių, net prabangesnių vilų rajonai yra Markučiai ir už jų einantis Pavilnys. Bent šiandien stiklinė ir betoninė architektūra ten jų nepasiekia. Dar Pavilniui neatėjo išnykimo grėsmė.

— Ką Tau reiškia šio projekto įgyvendinimas? Kokie įspūdžiai įsipaudė atmintin?

— Kaip ir visi menininkai, aš be galo esu dėkingas pasitaikiusiui galimy-

Namas Užupyje.

bei įgyvendinti savo seniai puoselėtą idėją sukurti ne tik fotografijų seriją, ne tik surengti parodą, bet ir išleisti knygą. Šis momentas yra atsiskaitymas sau pačiam, po jo galima vykdyti kitus sumanymus. Šią darbą dirbant, man buvo labai įdomus ir socialinis momentas. O būtent – bendravimas su tų rajonų žmonėmis, kurie mediniuose namuose gyvena neturtingai, kartais jie asocialūs ar net kriminaliniai elementai. Sutikę svetimą žmogų, o dar su fotoaparatu, reaguoja labai priešiška. Kai kurie užsiundo šunimis. Tai buvo sukrečiantis potyris, bet jis mane labai praturtino. Aš iš arčiau susipažinau su miestu, visiškai kitokiu negu senamiestis, kuris dabar yra atnaujintas iki, kaip sako vokiečiai, margarininio stiliaus. O mano lankytose vietose yra išlikęs autentiškas dvidešimto amžiaus Vilniaus kvapas, persisunkęs įvairių tautybių šneka, persisunkęs vargu, skurdu ir tikrais išgyvenimais.

— Ką reiškia medinė architektūra šiais stiklą ir plastmasę naudojančiais ir propaguojančiais laikais?

— Tai neatsiejama kultūrinio paveldo šaka. Devyniolikto amžiaus pabaigos ir dvidešimto amžiaus pradžios architektūros estetikos ir meistriškumo viršūnė buvo medinė architektūra. Kai tuo tarpu kiti Vakarų Europos miestai jau nuo septyniolikto amžiaus buvo akmeniniai ir mūriniai. O dabar ir į Vilnių atėjo stiklas ir betonas. Mes to neišvengsim. Nemanau, kad dabar turėtume Vilnių statyti medinį ar netgi šiaudinį. Tačiau tai, kas mums liko vertinga iš to šimto ar dviejų šimtų metų medinio Vilniaus, nereikėtų užmiršti ar juo labiau sąmoningai naikinti. Deja, paskutinio dešimtmečio kapitalizmo sąlygomis naikinimas vienareikšmiai vyksta.

— Vilnius sparčiai rekonstruojamas, gausėja miestovaizdį dardančių pastatų, o mediniam Vilniui kalbos ir dėmesio ligi šiolei beveik nebūta.

— Iš tiesų laikas diktuoja savo ir būtų ne tik bevilniška, bet ir kvaila, priešintis ir norėti absoliučiai visą medinį paveldą išsaugoti. Tai yra neįmanoma. Bet yra optimistinė šio reikalo pusė. Kuomet Vakarų Europos miestuose nuo aštuoniolikto amžiaus beveik nėra likę medinių pastatų, Vilnius turi labai unikalų variantą: viduryje stiklinių betoninių dangoraižių dar turėti užsilikusį gražų devyniolikto amžiaus dvarelį, namuką su veranda, su tekinčiom kolonėlėmis, su vitražo langais, su antro aukšto mansardomis ir su priešais šiokių tokių gėlynu ar trijų obelių sodeliu. Ir štai čia didžiulė galimybė yra tą išsaugoti kaip vieną iš unikausių Europos miestų ypatybių. Kad Vilnius turėtų išlaikyti ir senus paveldo šėdėvius, ir tuo pačiu būtų augantis ir klestintis, kaip kiekvienas kitas gretimos valstybės didmiestis arba sostinė.

**Jauti medžio kvėpavimą
skirtingais metų laikais,
jauti medžio pokyčius
per dešimtmečius, jauti
medinio Vilniaus kitimą,
galų gale nykimą ar
naikinimą.**

IRENA NORKAITYTĖ–GELAŽIENĖ

ATEIK

Emmanuel, Emmanuel,
Ateik, išlaisvink tautą Izraelio,
Rasok, dangau,
Išverk žmonijai viltį,
Atidaryk skliautus šventyklų
Vėl į saulę,
Atlenk pirštus
Suspaudusius skatikų skaują,
Rasok
Akliems, kurtiems ir nebyliams,
Paliepk nurimti keršto audrai,
Ją meile apvaisink! Ateit, ateik ir vėl

Emmanuel!

LEDO ŽVAKĖS

Dega rausvos ledo žvakės
Saulės auksinio disko atspindį,
Pusnis, kaip nuotaka balta,
Ją laiko medis apkabinęs
Šešėlio mėlyno ranka.
Eglaičių šakose snieguolių patalai,
Diena pražydas jais baltai,

Ir tokios lengvos mintys...
Taku baltuoju, rodos, eičiau
I niekad neištirpstančią Visatos rimtį,
O ten senoliai pasitiktų,
Ir kaip to medžio rankom,
Mane jie apkabintų...

VARPELIS ROGIŲ

Laukai, miškai —
Balta, beribė drobė,
Varpelis rogių nuskambėjęs,
O danguje aksomo juodo
Žvaigždynų pėdos.
Ak, neš mane, mintie —
Tiek daug jau žodžių,
Ir tiek mažai širdies!
Tiktai tenai
Mažytis lango spindulys
Paskendęs baltoje pusny
Dar slepia burtą ateities...
Žvaigždynai, aš žinau,
Jie kelią man parodys.
Varpeliai pasitiks ten rogių,
Ten aš ištirpsiu,
Kaip varpelis
Laukų baltų glėby

O apie save — nei žodžio

Irena Norkaitytė-Gelazienė. *Kelionė*. Eilėraščiai. Tapyba. 2006 m. Chicago. 80 puslapių — 40 eilėraščių ir 37 pačios autorės spalvotos iliustracijos. Knyga patraukli ir poezijos žodžiais, ir švelniais iliustracijų atspalviais. Galima įsigyti ir *Draugo* knygynėlyje (kaina nepažymėta).

Tai antroji Irenos Gelazienės poezijos — ir tapybos — knyga. Pirmoji, *Baltoji paukštė*, išleista taip pat Čikagoje 2000 metais. Galima sakyti, kad tai buvo debiutinė autorės poezijos knyga, nors vienas kitas eilėraščių spaudoje pasirodė ir anksčiau, taip pat buvo spausdinta *Drauge*.

Kas gi toji Irena Norkaitytė-Gelazienė? Apie save ji nepasako nė žodžio, tvirtindama, kad — lai kalba poezija, lai pasakoja knygos iliustracijos. O apie šią talentingą asmenybę vis dėlto reikėtų daug daugiau žinoti. Tačiau ji kukli, tyli, darbuojasi Lietuvos Dukterų organizacijoje, retkarčiais Lietuvių rašytojų draugijos pirmininkei Stasei Petersonienei pavyksta prikalbėti, kad vieną kitą poezijos fragmentą paskaitytų ruošiamuose literatūros vakaruose. Tai maždaug ir viskas.

Irena Gelazienė — nebe pirmoji čikagietė, pastaruoju metu išleidusi poezijos rinkinį, iliustruotą savo pačios kūryba. Neseniai turėjome progos susipažinti su dr. Antano Lipskio naujausia eilėraščių knyga *Mėlynoji delčia* (2005), papuošta jo iliustracijomis. Taip pat ir dr. Jono Šalnos poezija *Gyvenimo veidrodys* (2004), iliustruota ne tapyba ar grafika, bet jo sukurtomis medžio šaknų skulptūromis.

Irenos Gelazienės iliustracijos savitos ir skirtingos, pasižymintys, galima sakyti — moterišku švelnumu, darniu spalvų parinkimu, temomis. Iš pirmo žvilgsnio primena Ši-

IRENA NORKAITYTĖ-GELAŽIENĖ

KELIONĖ

moni, galbūt net Čiurlionį. Taip ir neaišku: ar tos iliustracijos sukurtos specialiai knygoms, o gal čia tik panaudoti sumažinti dailininkės paveikslai? Iki šiol ji nesuruošė parodos, nepasidalino savo dvasios lobiais su platesne publika, tad mums belieka spėlioti...

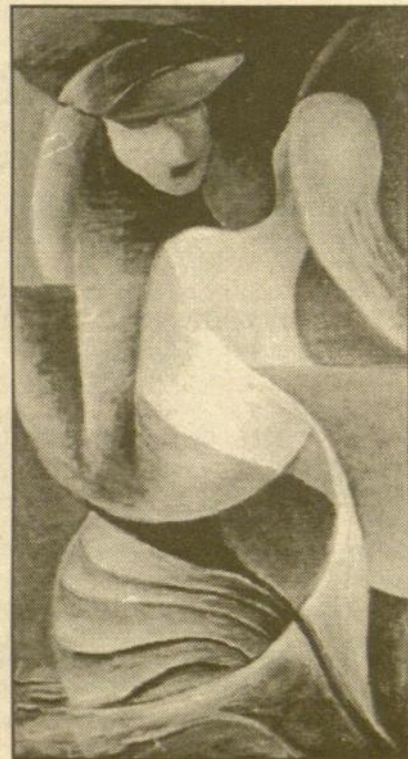
Kelionė padalinta į tris skyrius: „Visatos ekrane“, „Segu aš dieną“ ir „Jei Tu ateitum“. Turinyje pažymėti ir iliustracijų pavadinimai. Nors ne visos atitinka šalia spausdinamo eilėraščio mintį, tačiau neišblaško, nuo tos minties neatitraukia.

Eilėraščiai daugiausia vienašiosios, bet tai nereiškia, kad jie trumpučiai, miniatiūriniai. Kiekvienas alsuoja tarytum melancholija, kartu ir lūkesčiu, ir baime to, kas turi ateiti. Tai galbūt vienintelė užuomina, kad autorė jau gerokai pažengusi savo gyvenimo keliu. Ir ji pati tarytum stebisi, kad tiek gyve-

nimo dienų jau praėityje: „Atrodo, dar gyventi nepradėjau.../ Dabar vartau senos maldaknygės lapus./ O dienos byra tartum smėlis pro pirštus...“ („Verčiu dienas“). Arba vėl: „Esu aš tarp mirties ir vėl gyvenimo/ Padėtas taškas./ Jaučiu aš erdvę begalinę./ Kurioj esu sustojęs ratas./ Ir poilsiui padėjus ant jos galvą./ Grimztu palaiminton Nirvanon“ („Nirvana“).

Kaip ir Irenos Gelazienės iliustracijos, poezija yra kartu tradicinė ir šiuolaikinė. Autorė nekreipia per daug dėmesio į eilucijų ilgį, rimo ir ritmo pokyčius: jos pagrindinis tikslas — išsakyti jausmą, kalbėti vidiu sielos balsu. Ir tai jai pavyksta.

D.B.

Jūratė ir Kastytis

Prigludusi prie atminties

PRĖNAS VISVYDAS

Tikiuosi, atleis skaitytojai, jei ši rašinių pradėsiu citatomis, tarsi neturėčiau savo minčių. Neretai jos ir neateina. Pasak Ezra Pound, poezija yra laike iškalamas menas, kaip skulptūra — erdvėje. „Klausykis laiko garsų“. O Nobelio premijos laureatas Joseph Brodsky rašė: „Jei ir yra pakaitalas meilei, tai tik jos atminimas. Atsiminti,

reiškia atkurti buvusį intymumą“.

Ar tiks šie požiūriai neseniai iš Lietuvos gautam Ramutės Skučaitės rinkiniui *Varinis angelas* apibūdinti, nesu tikras. Poeziją verčiau skaityti ar cituoti, negu aptarinėti. Vis dėlto, remiantis literatūrine tradicija, perskaičius knietį ką nors deramo pasakyti. Poetė eilėraštyje „Iškentėk“ juk teigia atminties svarbą jos kūryboje. Yra „prisiglaudusi“ prie įvairių praeities formų. „...prie žodžio, prie buvusių savo daiktų, / prie spalvų ar prie šuns. Prie šešėlio ar kabančio lašo, / Prie ateinančios vasaros vėjo. Arba / Atminties, — ji jau nieko nenori ir nieko daugiau nebeprašo, / Bet tarp jos ir tavęs — kaip sargyba pily — pagarba“. Tam tikrais atvejais, ir meilė. Tarp poetės ir atminties tvyro pagarba.

Ramutės Skučaitės lig šiol beveik ir nežinojau. Matyt, užstojo mūsų nūdienės poezijos išradingumo siena, ypač vyriškos. O Skučaitė yra neeilinių išgyvenimų ir nepaprasto būdo moteris. Apie ją čia rašydama, remiuosi *Lietuvių literatūros enciklopedija*.

Gimė 1931 m. Palangoje, tačiau vaikystės miestas — Panevėžys. Jos tėvą, aukšto rango kariškį Joną Skučą, bolševikai nužudė Maskvoje, Butirkų kalėjime. 1949 m. buvo ištremta į Sibirą. Dirbo Zimoje, mokėsi kalbų. 1956 m. sugrįžo į Lietuvą. Studijavo. Rašė poeziją, pjeses, akcentuodama gerį. Išvertė 20 operų libretų. Pirmasis eilėraščių rinkinys pasirodė 1965 m. Išleido daugiau nei 20 vaikų poezijos knygų ir nemažai vaikų lavinimo (semantikos, matematikos, galvosūkių) knygelių.

Ir štai dabar *Varinį angelą* šiemet Vilniuje išleido Lietuvių rašytojų draugijos leidykla. Su varinės spalvos sparno viršeliu — dailininkės Jūratės Račinskaitės. Valentino Sventicko suredaguotą. Atidžiai peržiūrėtą korektorių Virginijos Savickienės, Dalios Kavaliūnaitės make-

tuotą. Taigi svari knyga — ne tik su eilėrašciais, bet ir neilgiais proziniais užrašais, gan sumaniai šen ir ten įterptais, nuo puslapio vidurio iki apačios. Jie vietomis paantrina eilėraščių temas. Atpaidi elegiška praeitis ir meilė artimiems žmonėms. Būtent:

„Žinau, kad mes jau už Uralo. Nuo begalinių snieguotų laukų mane teskiria prekinio vagono siena, ji gal nelabai plona, ir plyšių tarsi nėra, bet kodėl taip šalta?.. Aš guliu ant nugaros ir bijau pajudėti, kad nepažadinciau šalia miegančios Iru-tės. Ji pajudėjusi pajudintų savo mamą ir broliuką. Toliau — Aldona. Mes visos trys iš vienos gimnazijos“ (p. 50).

Ar karo įvykių pažeistos buities Panevėžyje parašė „Sveikos, sidabrinės lapės“. „Ten, už tvoros,ėjo ir mano gyvenimas — kartais arčiau, kartais toliau nuo jūsų, o kai jis nutolo visiškai, man dingo tvoros ir tinkliniai narvai, ir — jūs — sidabrinės lapės, kurių kailiais puošėsi prieš karą ir šildėsi karo metais Panevėžio ponios“. (...) „o namo viduje bemaž ant visų sofų guli po rainą tingią katę, nelabai mielai užleidžiančią vietą norinčiam prisėsti ir pasiklausyti,

kaip skambina pianinu Rimvydas — tas pats, kuris visai artėjant frontui išsivežė į Vokietiją savo seseris: aštuoniolikametę Nijolę ir keturiolikametę Felytę. Buvo karšta liepos diena, lapės, bet Nijolė stotyje buvo su juoda fetro skrybėlaite, kuri tikriausiai netilpo į lagaminą“ (p. 89).

Poetė laikosi lietuvių mėgstamo klasikinio eiliavimo — ritmo, rimų sklandumo. Todėl kai kurie eilėraščiai teikia estetinį malonumą. Posmų struktūra pasižymi judria, lakoniška sintakse, priešpriešom, įvairuojančiom frazėm. Net linkstama į modernizmą ir paslapties poetiką. Štai gražiame kūrinyje „Didelė paslaptis“: „Dar taip toli, kad nematyti. / Jau taip arti, kad gal jau buvo: / Namai ant delno pastatyti, / Klevai, kurie lietuj sudžiūvo“. Čia viskas ne taip, kaip būna tikrovėje. Poetei telieka pasitikėti savimi: „Kad man ranka nesudrebėtų / Nuo skaudamo kraujuoto rimo“. Tad „Didžioji paslaptis — paguoda — / Tu pats. Nunokės ir apsunkęs“ (p. 83).

Tokių išskirtinių bei aptartinų eilėraščių ganėtinai. Grakštaus postringavimo tonu parašyti: „Moralite ironique“, „Sūpuoklės“, „Priorite

Ramutė Skučaitė

— rožėms“. Forma išsiskiria ir likiminė „Darna“. Jei prikiščiau, tai „Metamorfozei“, kur žmonių pasitaikantis žiaurumas tapatinamas su žvėriškumu. Šio lyginimo poetai turėtų vengti. Mūsų žiaurumai priklauso tik mums. Ta prasme, matyt, ir užbaigiamas šis kūrinys: „Tai ne žmonės — žvėrys. / Tai ne žvėrys — žmonės“. Rasi, visos gyvūnijos rūšys esame pačios sau. □

Muzikinės pabiros

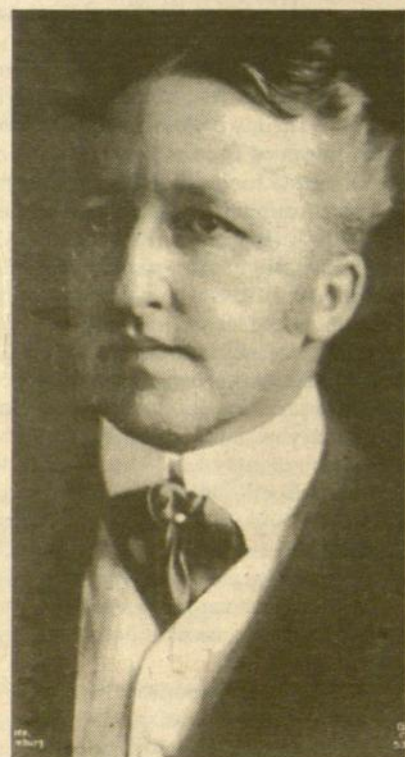
Dar viena opera lietuviškomis temomis

VYTAUTAS STROLIA

Šiais metais muzikos plokštelių rinkoje pasirodė Vokietijoje įrašyta Siegfried Wagner opera „Der Heidenkönig“ (Pagonių karalius). Šią su prologu 3 veiksmų operą, įrašytą trijuose kompaktuose, išleido Marco Polo plokštelių leidykla (kat. nr. 8.225301-03), kuri specializuojasi pristatyti klausytojams rečiau atliekamus muzikos kūrinius.

Kompozitorius Siegfried Wagner (1869-1930), garsiojo Richard Wagner vienutis sūnus, pradžioje reikėsi kaip architektas, vėliau įsitraukė į operų pastatymus Bayreuth festivaliuose, kur pats (atmintinai) dirigavo savo tėvo operas. Prisklausęs tėvo muzikos, ir pats parašė apie penkiolika operų, kurios susilaukė pastatymų įvairiuose Vokietijos teatruose.

Minima opera buvo parašyta 1925 m. ir tik 1933 m. pastatyta Rostocke. Veiksmas vyksta Prūsijoje dar prieš kryžiuočių ordino laikus. Kompozitorius, pats rašęs libretus, atrodo, buvo susipažinęs su tais laikais H. Gruhnau paskleistomis, bet istoriškai nepagrįstomis legendomis apie prūsų valdovus ir brolius Vaidevutį ir Brutenį (operoje originalo rašyboje — Witidewut, Bruteno). Lenkų apkrikštyti prūsai savo netvirtu tikėjimu svyruoja tarp krikščionybės ir savo senųjų dievų. Operos prologas vyksta miško aikštelėje (Romovė) prie nukirsto pagonių šventojo ažuolo. Čia katalikų vienuolis stengiasi sutvirtinti prūsų krikščionišką tikėjimą ir iš jų reikalauja užmiršti savo senus dievus

Siegfried Wagner

Turinyje pinasi pagonių ir krikščionių sąvokos, idėjos, papročiai ir net ceremonijos.

(Percunos, Pikollos, Potrimpos). Jis nevengia ir politiško tarpininkavimo tarp lenkų kariuomenės vadovo Jaroslavo ir prūsų Krivių Krivačio (Kriwe — Kriwaito). Turinyje pinasi pagonių ir krikščionių sąvokos, idėjos, papročiai ir net ceremonijos. Tarp veikėjų yra ir vaidilucių (Waidelotten), kurios saugoja amžinąją ugnį. Paskutinis veiksmas vyksta per Kupolines ant Rambynos kalno (Rombinos — Haegel bei Rognit), kur yra renkamas naujas prūsų karalius. Veikia net raudotoja (Wehklage), apverkianti veiksmo eigoje žuvusius veikėjus. Operoje dar minimi Aušros (Auscia) deivė ir derliaus Kupolis (Kupallo). Visa opera pilna įvairiausių emocijų, prarastos meilės ir vedybinės neįtikimybės. Karts nuo karto pasirodo vienuolis, vis bandydamas iš krikščionybės atgal į pagonybę slystantčius prūsus grąžinti prie Kristaus tikėjimo. S. Wagner daug gilinasi į žmogaus tikėjimo pagrindus. Tarp prologo ir pirmo veiksmo yra ilgesnis orkestrinis interliudas, kurį kompozitorius pavadino „Tikėjimas“ (Glaube).

Pati muzika nesiekia G. Verdi ar jo tėvo R. Wagner operų lygio, bet turi gražių vietų. Kompoziciniu at-

Perskaičius Vito Kaknevičiaus eilėraščių rinkinį *Sužibės visos žvaigždės padangėj...*

MARYTĖ GUSTAINIENĖ

Gyvenimas – didelių slėpinių kelias. Žmogus ateina į šį pasaulį, kad galėtų, nors ir pavargdamas, kitiems šypsotis, šviesti savo širdies šilumą, gėrį. Ar tas kelias ilgas, niekas nežino. Kaip rožinis, kasdienybė sukasi ratu. O žmogus eina ir apmąsto savo būtį, svarsto gyvenimo, didžiojo slėpinio, prasmę ir sudėtingumą. Negalima taip tik eiti, niekam nieko nepasakant ir nenešant kasdienybės kryžiaus. Taip negalima. Žmogaus misija – kalbėti broliui ir sesei, pažadinti skęstančiojo viltį gyventi, padaryti, ko nespėjo tas, kuris labai skubėjo išeiti ir niekada nesugrįžti... Toks tas žmogaus kelias. Ir poeto, atidavusio savo širdį žmonėms, kad ji kiekvieną dieną dainuotų ne tik skausmą, raudotų meilę ir kančią, bet ir džiaugtųsi, mylėtų.

žvilgiu muzika skamba kažkaip tarp G. Mahler ir A. Bruckner. 1930 m. kompozitoriui mirus, jo našlė Winifred per daug pasidavė nacių ideologijai, keldama savo uošvio vokiškai – rasinę filosofiją ir kūrybą į padanges, tuomi nustumdama savo buvusio vyro kūrinius užmarštin. (Nacių laikais, kaip R. Wagner palikimo saugotoja ir festivalio Bayreuthe globėja, ji kasmet iškilmingai sutikdavio festivalio garbės svečią Adolfą Hitlerį. Dėl to tuomet garsusis dirigentas A. Toscanini nepriėmė kvietimo diriguoti tame festivalyje.)

Opera įrašyta Muenchene su mažiau žinomų atlikėjų sąstata. Mikrofonų išdėstymas vietomis truputį favorizuoja žemuočius varinius pučiamuosius. Tarp dainininkų tik vienas dramatinis tenoras, kiti solistai lengvesnio kalibro ir aukštesnėse pozicijose skamba truputį įtemptai. Nestebėtina. Atlikėjų biografijose randami net keli dar studijų nebaigę solistai.

Libreto nėra, tačiau pridėtoje 28 psl. knygutėje anglų ir vokiečių kalba išsamiai aprašomas operos turinys, ir dar plačiau rašoma apie prūsų bei vendų (sorbų) senovę. (Neaišku, kodėl čia įpainioti vakarų slavai, gyvenę toliau į vakarus, kairėje Oderio upės pusėje, ir su prūsais neturėję nieko bendra.)

Kompaktas susilaukė rimto *Opera News* žurnalo dėmesio. Paroduotuvėse opera sunkiai randama, bet lengvai užsakoma.

Kompozitorius Siegfried Wagner domėjosi senovės istorija, ir tai atsispindi daugelyje jo operų. Dar viena jų galėtų dominti ir lietuvius. Tai opera „Der Schmied von Marienburg“ (Marienburgas kalvis), kurios veiksmas vyksta Kryžiuočių laikais jų ordino pilyje. Galbūt ten rastųsi užuominų ir apie jų riterių žygius į Lietuvą. Kol kas tarp garso įrašų yra žinoma tik tos operos uvertiūra. □

Vito Kaknevičiaus eilėraščių rinktinės *Sužibės visos žvaigždės padangėj...* lyrinis subjektas gal net labai vienišas, bet jo širdis skverbiasi į taurios ir gražios meilės slėpinius, nori šviesti džiaugsmą ir spindėti žvaigždžių muzika. Kauno „Aušros“ gimnazijoje susitikęs su jaunaisiais literatais ir mokyklos bendruomene, poetas kunigas Vitas Kaknevičius maloniai klausėsi, kaip jo širdies poezija skamba gimnazistų lūpose, liejasi gitaros melodijoje. „Kai kaštonai ir vėl sužydės, / Kregždės suks savo lizdą pakraigėj, / Tu žinok, meilė vėl pakerės, / Ir žibės visos žvaigždės padangėj“.

Iš kur tiek skausmo žmogiškoje širdyje? – paklaus ne vienas, paėmęs į rankas eilėraščių rinktinę *Sužibės visos žvaigždės padangėj*. Knygos pavadinimas, atrodo, simbolizuoja romantišką pavasario naktį, nutviekstą begalinio spindesio žvaigždžių. Bet deja, meilė atneša savo šiltuose delnuose beribį ilgesį ir milžinišką skausmą. Kodėl? Retorinis klausimas žmogaus širdžiai – kas lengvai mylėjo? Tie vieniši iškentėti putiniški vakarai, besaikis ilgesys žmogiško džiaugsmo rymo ant vakaro užleistos palangės krašto ir tyli, nes tiek mažai meilės ir dėmesio žmonėse. Toks poeto kunigo kelias – jo kančia, jo liūdesys, nerimas ir skausmas.

Gimnazistai domėjosi, kodėl eilėraščių žmogus taip kenčia mylėdamas. Vito Kaknevičiaus rinktinėje jis pats ir atsako: „Vien tik meile tikėti galiu, / Ji man rankos – mano tvirtybė. / Tai pati galingiausia jėga, / Mano džiaugsmas – mano stiprybė“. Be meilės žmogus – tiek mažas vaikas, tiek brandaus amžiaus sulaukęs senelis – negalėtų išgyventi nė vienos dienos. Ir Dievas yra Meilė, tikra, vienintelė, šventa, didinga ir amžina. Ir žmogaus gyvenimas turėtų būti kupinas meilės, tik kartais ją užgožia mūsų nesantaika, pavydas, kerštas, o ypač puikybė. Žmogus taip būna užsiėmęs savo buityje, taip kuičiasi savoje kasdienybėje, kad meilė pavargsta laukti, kol žmogus nusišypsos jai, ir ji išvejama klaidžioti takais ir takeliais, eina ieškoti pavasario, eina parnešti ilgesio.

Renginio organizatorė mokytoja Marytė Gustainienė ir poetas kun. Vitas Kaknevičius.

sos jai, ir ji išvejama klaidžioti takais ir takeliais, eina ieškoti pavasario, eina parnešti ilgesio.

Tik vieną vakarą Vito Kaknevičiaus poezijos lyrinis subjektas paklaus: „Ar girdi, kaip medžio lapai šoka linksną tango? / Ir taip ramiai ant žemės jie rikiuojas / Tarytum naujam šokiui ruoštas...“ Tai ruduo, o žemėje ir žmogaus širdyje gera, kai meilė sugrįžta, parsineša pavasarį ir jo tyrąjį džiaugsmą. Toks tas žmogaus gyvenimas. Kai pasižiūri į žvaigždes, jos pasako, kad čia daug meilės, gėrio, vilties, šviesos, džiaugsmo, ramybės, tylos. Tik reikia stebėti žvaigždes, klausytis jų nesibaigiančios muzikos ir pajusti, kad tampa poetas, kad buitį prašviesėja, o širdis atsiveria meilei ir grožiui, tiesai ir džiaugsmui.

„Aušros“ gimnazijos direktorė Branislava Valungevičienė, mokytojos ir gimnazistai liko sužavėti poeto

kunigo Vito Kaknevičiaus nuoširdumu, gražiu, šiltu bendravimu. Jo mintys liko ne vieno širdyje kaip malonus pamokymas, pasakytas lyrinio subjekto lūpomis: „Nepalikite nelaimėje kitų, / Bet parodykite savo širdį, / Neieškokite tuomet jokių kaltų, / Būkit gailestingas samarietis“. Bet ar juo aš esu?

Jeigu kasdieną pasakytume savo artimui po vieną meilės kupiną žodį, apkabintume pavargusius pečius, paglostytume pavargusią bičiulio ar šeimos nario ranką, nusišypsotume tam, kuris tik galbūt akimirka pabuvo šalia mūsų, kiek džiaugsmo būtų – pražystų šypsenų sodas, kiekvienoje kertelėje dainuotų linksmas vėjavaiškas pavasaris. Artėjant šv. Kalėdoms, išėikim pasižiūrėti į dangų, į žvaigždes, pasisemkime iš jų šaltinio žėrinčio sidabro ir išbarstykime visą grožio oazę savo kasdienybės pelnuose. □

„Aušros“ gimnazistai – renginio dalyviai.

Nuotraukos: Ryčio Urbonavičiaus, „Aušros“ gimnazijos 2 klasės gimnazisto

Jankus

Atkelta iš 2 psl.

pasiliko. Svyravo, svyravo, bet nepasiryo. Ūkininkų iš to krašto iš viso beveik niekas nejudėjo, nes vokiečių kariuomenė traukėsi pagal įsakymą, naktimis daugiausia, ir žmonės neučia atsidūrė prieš bolševikus. Pastaruoju metu gavau daug žinių, kad Jurbarko apylinkėse gana daug žmonių sušaudyta. Šaudyta masiškai, kažin kur ant Nemuno kranto (...) Iš Jurbarko išėjom pėstute..."

Gyvenimas Vokietijos DP stovyklose buvo nelengvas – trūko maisto, aprangos, bet labiausiai bauginio dvasinis skurdas. Švietai, inteligentai privalejo nepalūžti, norėjo atkurti tai, ką paliko Lietuvoje. Su dideliu entuziazmu buvo steigiamos lietuviškos gimnazijos, spauda, įkuriamas žurnalistų sąjunga, lietuvių rašytojų draugija tremtyje. Į ją įstojo ir J. Jankus. Suvokdamas lietuvių rašytojo misiją – kurti, išlaikyti lietuvišką žodį bet kokiomis sąlygomis, bet kokiomis aplinkybėmis, nugriebdamas poilsui skirtas valandas, rašė ir spausdino kūrinius stovyklinėje spaudoje. Vokietijoje bendradarbiavo žurnale *Saulutė*, laikraštyje *Žiburiai*, almanache *Gintaras*, žurnale *Aidai* ir kt. Sunkios gyvenimo sąlygos, pilka stovyklinė buitis neatėmė iš jo noro tobulėti, domėtis gyvenimu, kultūra, literatūra. Laiškuose, rašytuose A. Vaičiulaičiui, jis prašė atsiųsti knygų – skaitė Faulkner, Steinbeck, Wilde. Knygos jam buvo išsigelbėjimas ir pabėgimas nuo tos pilkos buities. Jis niekad nesiskundė ir neverkšlino. „Daugumas gyvename ypač sunkiose sąlygose, susikimšę, kartais alkanoki, be to, nuolat žmonės blaško milijonai eilinių reikalų. Aš pats prieš tris savaites įsikūriau, atrodo, minimališkai pakankamose sąlygose, bet lygiagrečiai turėjau gimnazijoje paimti kelių klasių lietuvių kalbą, nes nėra žmonių. O kai nėra jokių mokslo priemonių, tai atima tiek laiko ir energijos, kad platesnio masto darbo padaryti nebeįmanoma. <...> Viską, ką ligi šiol buvau parašęs (turėjau daugiau ar mažiau išbaigtus 9 veikalus) viskas dingio. Tarp jų buvo ir apie 100 novelių“. Gyvendamas stovykloje, jis įrodė, kad, ir „ant kelmo“ rašant, galima sukurti puikius kūrinius. Jo novelė *Velnio bala*, parašyta 1947 metais, buvo pripažinta viena geriausių religinio turinio novelių, už kurią paskirta žurnalo *Naujas gyvenimas* premija. Vėliau išversta į latvių, vokiečių kalbą.

Bendraudant su J. Jankumi, jis skausmingai prisiminė gyvenimą Vokietijos stovyklose, teigė, kad jo sieloje buvo gili naktis, jog jam reikėjo išsipasakoti, „išsirekti“, troško, kad būtų sustabdytas nužmogėjimo procesas, žiaurusis karas pasaulyje. Tuomet ir gimė novelių romanas *Naktis ant morų*. Romanas tapo stipriausiu ir brandžiausiu kūriniu, kuriame atspindėtas raudonojo ir rudojo marų siautėjimas pasaulyje. Nei vienas lietuvių rašytojų nėra tiek realistiškai ir tokia stipria menine jėga pavaizdavęs nacinio bei bolševikinio žmogaus išniekinimo proceso, kaip J. Jankus. Žmonėms, atsidūrusiems stovyklose ir praėjusiems tas golgotas, viskas buvo artima ir be galo skaudu. Karo padarytos žaizdos žmonių likimuose buvo dar neužgyjios.

Vokietijoje J. Jankus parašė dramą *Audronė*, pasakojimus, noveles, pasakas vaikams, pradėjo rašyti romaną *Pušis*, spausdino jį viename iš stovyklinių laikraščių, *Žiburiai*, tačiau romaną užbaigė tik 2002 metais, prieš pat mirtį.

Susirašinėdamas su savo draugu S. Santvaru aptarinėjo kūrybos paslaptis. Viena laiške jis rašo apie stilių – „...Dėl stiliaus aš dažnai galvoju, kai randu skaitydamas įmantriai iškraipytus sakinius, pramenančius meginimus, pagalvojau gal ir blogai daręs nepakarpęs. Tam pakarpymui, rodos, ir dovanos ir išmanymo gal neturėtų, bet vėl susilaikau. Aš baisiai pamėgau tiesias linijas ir kuklų paprastumą, ir ką sakydamas, stengiuosi pasakyti taip, kad ir paprasčiausias žmogus pajęgtų suprasti, ką sakau, ir suprastų taip kaip aš supratau. Tas yra sunku, Stasy. Be galo sunku. Daug sunkiau, negu karpyti meginėlius ir po jais

viską slapstyti. Juk po meginiais, krinoliniais ir fisonais ir moterims labai nesunku savo formų šlykštumą paslėpti, bet kuklūs ir tiesūs drabužiai ar ne puikiai iškelia gražaus kūno turiningumą. Pamatai ir neįjunti, kaip akis kartu nuseka ir tu nori kartu sekti ir kartu pasilikti. Kvaila, ar ne? Bet nieko nepadarysi, toks bruožas įdėtas žmogui. To noriu siekti ir savo knygoje, bet tik nežinau, ar pasiseka sukurti puikų harmoningą ir šilumą dvelkiantį kūną. Jeigu tas nesiseka, tada, žinoma, vėčiau meginiai, nes jie uždangsto visas šlykštynes ir nenormalumus. Noriu nudegti. Kai nudegsiu, mėginsiu dangstyti ir karpyti“.

1950 m. rašytojas su žmona ir keturiais sūnumis atvyko į JAV, dirbo fabrike, gyveno Rochester, Redford miestuose. Šis laikotarpis buvo itin produktyvus jam, kaip kūrėjui. Rašė dažniausiai naktimis, kai visa šeima sumigdavo. Jam trūko laiko kūrybai – „Mane patį vis ima baisi pagunda: nebėgti fabrikan, dirbti tokiu tempu kaip

fabrike, atsiduoti leidėjų malonei ir grimzti skurdan. Jei vienas būčiau ir to skurdo nebijočiau, bet visa bėda, kad esi atsakingas už kitus....“

„...Aš nenoriu sukrauti kapitalo, nei pirkti namo, nemušu dūšios iš kūno net tam, kad supirktčiau naujus baldus. Stengiuosi gyventi kaip viešbuty, kur viskas yra ne mano, išskyrus save pati, ir tas smarkiai padeda. <...> Didumas apmeti vienu žvilgsniu, o smulkmenos išnyksta...“ – 1951 m. jis rašė S. Santvarui.

Rochester mieste jis sumanė pagyventi lietuvišką gyvenimą ir pradėjo rengti literatūros vakarus, kurie tęsėsi per dvidešimt metų. Kvietėsi rašytojus, menininkus ir visos Amerikos. Mirus žmonai Kotrynai, gyveno sūnaus Eugenijaus (anksti mirusio) namuose. Marti Danutė tapo jam artimu draugu, sekretore ir patarėja, konsultante. Vėliau, pablogėjęs sveikatai, turėjo persikelti pas sūnų Almį į Washington, DC. Paskutines gyvenimo dienas praleido Ocean City. Mirė 2002 m. birželio 12 dieną.

Amerikos laikotarpis tapo vienu produktyviausiu jam kaip kūrėjui – čia rašo romanus, noveles, pasakojimus, dramą. Išleido tris romanus – *Paklydę paukščiai*, *Namas gerojo gatvė* (paskirta lietuvių rašytojų draugijos premija), *Anapus rytojaus*; parašė apie dešimt knygų pasakojimų žanru – *Pirmasis rūpestis*, *Paparcio žiedas* (paskirta JAV LB Kultūros tarybos premija), dramą *Peilio ašmenimis*, pasakojimų knygas – *Ir nebeįsimatėm*, *Kol esu čia*, *Klajojančios liepsnos*, *Tėvas Venancijus ir jo Matilda* (lietuvių rašytojų draugijos premija), knygas vaikams – *Po raganos kirviu*, *Senas kareivis Matutis* ir kt.

Gyvas, intriguojantis pasakojimas, įvairios įdomios situacijos, gili psichologinė analizė teikia

Jankui išskirtinio rašytojo vardą. Stilius savo paprastumu patrauklus ir nevarginantis, tuojau „pagauna“ skaitytoją, skatindamas nepadėti knygos į šoną. J. Jankus puikiai sumezga intrigą, vėliau taip pat sėkmingai ją išlukštena. Epinis ramumas rikiuoja jį į tradicinio realizmo rėmus; tačiau iš jo rašytojas daug kuo išsiskiria: vengia ne tik platesnių gamtos aprašymų, bet ir romanistams įprastinio buities vaizdavimo.

Iš J. Jankaus kūrybos norėčiau išskirti noveles, pasakojimus, romanus, kuriose nusitrina ribos tarp realaus ir anapusinio gyvenimo, knygas, kuriose jis sumaniai naudoja modernios fantastikos elementus. Rašytojas meistriškai apgyvendina savo herojus kitoje dimensijoje, nuveddamas ir skaitytoją už gyvenimo horizonto ribos. Toks rašymo stilius atsispindi jo knygoje *Pirmasis rūpestis* novelėje *Pasaulio dailininkas*, *Paparcio žiedas*.

Pasaulio dailininkas rašytojas J. Jankus meistriškai sumezga kūrinio veiksmą, kuris remiasi į pasaulėžiūrinę ir moralinę Antrojo pasaulinio karo problematiką. Kūrinys yra ideologizuotas, jame plačiąja prasme vyksta kova tarp gėrio ir blogio pradų. Minimas Stalino vardas. Rašytojas talentingai „sugroja“ sugebėjimu neučiuomis nutrinti, sugriauti ribą, skiriančią fantastinę tikrovę nuo regimosios. Jis meniškai sujungia daiktus, žmones, aplinką, sukuria išskirtinę situaciją, nuotaiką. Jis sugeba apgaubti savo kūrinį mistikos šydu. Skaitant *Pasaulio dailininką* prieš akis iškyla Salvadoro Dali siurrealistiniai paveiks-lai.

Tą patį galima būtų pasakyti ir apie jo romanus *Paklydę paukščiai* bei *Anapus rytojaus*. Pirmame išvystoma psichologinio – kriminalinio romano schema, su magiškais anapusinio gyvenimo vaizdavimo elementais, kurie dar ryškiau suskamba romane *Anapus rytojaus*. Autorius, pasitelkęs savo įprastinę pasakojimo formą, puikiai surezga intrigą. Jo herojus Mikša gyvena dvigubą gyvenimą – šiąpusinį ir anapusinį. Rašytojas talentingai išvysto siužetą, puikiai įvaldęs modernios fantastikos elementą, panaudoja jį ir šiame romane.

A. Vaičiulaitis, vertindamas kūrėją, rašo: „Jam būdingas pasakojimo meistriškumas, gyvas ir įvairus veiksmo tekėjimas, paini intriga ir dramatinio momento pajautimas. <...> Jo kūryboje vietos randa ne tik psichologinės problemos, bet ir socialinės, moralinės, metafizinės, religinės. Tačiau jos liečiamos ne dėl jų pačių, o tik kiek jos yra vieno ar kito veikėjo ar gyvenamojo meto problemos. <...> Be stiprios savo raštų intrigos ir psichologinės analizės, šiaip J. Jankus kalbos ir stiliaus atžvilgiu neieško efektų. Jo žodis paprastai yra lygus, artimas bendrinės kalbos žodynui, be ypatingų retenybų, provincializmo ir tarmiškumų“.

Lankant J. Jankų Ocean City ir kalbant apie o jo kūrybą, jis juokaudamas sakė, kad niekad nebuvo rašytoju, o tik kopijuotoju: „kūrinys gimdavo visas galvoje, o aš tik nurašydavau“. Tačiau tai buvo pokštai, be kurių jis negalėjo gyventi. „Daug kas rašo apie mano stilių, apie mano kūrybą. Tačiau kartais ir nesąmonę parašo. Aš noriu pabrėžti, kad ezopinę kalbą aš jau seniai naudoju ir esu parašęs 10 novelių... Putinas mane prilygina prie Hamsuno, jo nebuvau dar skaitęs. Kitas mane prilygina prie Čechovo – glaustas, aiškus sakinyss... Na, gal man ir patinka Čechovas, tačiau jo niekad neseikiau... Aš pradėjau jau taip rašyti, kol dar jo neskaiciau. Man rūpėjo surasti būdą, kaip pateikti savo mintis skaitytojui – kaip galima paprasčiau parašyti, kad būtų suprantama ir prieinama, ir mokytam, ir paprastam žmogui. Pagrindinis tikslas – kad paprastas žmogus, supratęs ir suvokęs mano knygas, kalbėtų gyva kalba. Iš karto nebuvo lengva, nes mokykla kitaip moko, bet aš gimęs ir užaugęs gyvoje kalboje. Niekur mandros kalbos neieškojau, mandrų pypkavimo nedariau, užtat tokia paprasta ir natūrali kalba“.

Šiuo straipsniu bandžiau bent fragmentiškai atskleisti paprasto mokytojo, rašytojo J. Jankaus nepaprastą gyvenimą. Jis turėjo puikų humoro jausmą ir stebuklingą savybę – „Žmogaus būde yra viena nuostabi puiki savybė: mokėti baisesiai daug siekti ir sugebėti labai mažu pasitenkinti“. □